

Za legendou československé a mezinárodní farmakologie prof. MUDr. Dr.h.c. Helenou Raškovou, DrSc. (*2. 1. 1913 – †13. 4. 2010)

(Výňatek z nekrologu proneseného během posmrtného holdu v pražském krematoriu)

Jaroslav Květina

Česká společnost pro experimentální a klinickou farmakologii a toxikologii ČLS JEP

Klin Farmakol Farm 2010; 24(2): 106–107

Není to poprvé, co se mi dostává cti, abych se poklonil neopakovatelné vědecké osobnosti naší paní profesorky Heleny Raškové. V minulosti to bylo několikrát, když jsme se těšili z jejího dalšího a dalšího životního jubilea (1). Dnes tu stojím s pocitem bezmocnosti nad jednou ze zákonitostí přírody. Stojím tu za všechny ty, které pro svou vědu dokázala nadchnout a kteří se k ní hlásí jako ke své učitelce. Stojím tu za Českou farmakologickou společností, kterou před 51. roky – tehdy jako Společnost československou – založila. Jsme hrdi na to, že se můžeme hlásit k jejímu odkazu, k „československé farmakologické škole“, kterou vytvořila a která se v mezinárodním kontextu proslavila zvláště v 50tých a 60tých letech uplynulého století. Již tehdy paní profesorka svou invencí a svým předvídavým citem nasměrovala naši farmakologii na plejádu prakticky všeho, co v té době interakcemi mezi lékem a biologickými systémy hýbalo: od prvních krůčků v teoriích o farmakologických receptorech přes první pokusy o systematiku v lékové toxikologii až po první

názky toho, čemu se později začalo říkat farmakokinetika.

S více jak půlstoletým odstupem zůstávají již jen nostalgické vzpomínky na poválečný badatelský entuziasmus – vyprovokovaný šestiletým německo-nacistickým potlačováním české inteligence – zůstávají již jen vzpomínky na neopakovatelnou atmosféru a na to, jak v pražském Purkyňově ústavu soutěžili o laboratorní stoly farmakologové a farmakologičtí elévové tří vědeckých institucí (domácí lékařské fakulty, farmaceutického průmyslového výzkumu a farmaceutické kontroly). Vzpomínám, jak jsme byli fascinováni osobností paní profesorky, jejím proslulým polyglotstvím, její pohotovostí a diskuzním šarmem. Bylo to období, kdy ovlivňovala nejen naše farmakologické zkoumání ale prakticky veškeré dění, které souviselo se strategií léčení lékem u nás. Z jejího farmakologického hnízda vyšli téměř všichni představitelé následných dvou a tří generací českých i slovenských farmakologů. Z nich se nejjeden dopracoval na uznávanou vědeckou autoritu ať už doma, nebo v zahraničí. Na mnohé z nich, z těch prapůvodních spolupracovníků a žáků, které paní profesorka nazývala gründerý naší moderní farmakologie, můžeme bohužel již jen vzpomínat (2).

Mezinárodní kontakty, které v rámci poválečného uvolnění paní profesorka navázala, se jí dařilo zachovat i v dobách nejrigidnějších politických bariér, takže udržela naši farmakologii i v oné – pro středoevropany nevlídné politické době – na kosmopolitních základech. I v tomto období její ústav pravidelně hostil významné vědecké západní autority, včetně nositelů Nobelovy ceny. Uvědomoval si to i nejjeden z osvětených reprezentantů východoevropských farmakologů, takže Praha se sta-

la spontánním farmakologickým centrem, překlenujícím politické šikany. Aktivity paní profesorky přitom přesáhly daleko za hranice středoevropského regionu. Spolu se švédským profesorem B. Uvnäsem stála – na přelomu padesátých a šedesátých let – u zrodu celosvětové farmakologické společnosti IUPHAR. Díky tomu se druhý světový farmakologický kongres konal v roce 1963 v Praze. Bylo to první poválečné takto rozsáhlé medicínské setkání uskutečněné na východ od Aše. Až dodatečně jsme si uvědomili, že touto promyšlenou předvídavostí paní profesorky se nám, jejím žákům, otevřely dlouhodobé stáže na špičkových vědeckých pracovištích od Spojených států a Kanady, přes západní Evropu až po Japonsko. Kromě met v experimentální farmakologii zasáhla svou autoritou i do vývoje evropské toxikologie. Záhy poté – co došlo k mezinárodní malformační tragédii navozené thalidomedem – byla jedním ze zásadních iniciátorů vzniku Evropské společnosti pro toxicitu léčiv, předchůdkyni dnešního EUROTOXU. První evropské toxikologické konference se tak v šedesátých letech konaly u nás, v Praze a v Karlových Varech.

Při vědomí, že experimentální věda se neobejde bez vybavené laboratorní báze, se jí dařilo postupně a promyšleně vytvářet nová a nová vědecká a vysokoškolská pracoviště. Stála tak u vzniku samostatného farmakologického ústavu pražské Pediatrické fakulty (dnešní 2. lékařské fakulty), iniciovala osamostatnění farmakologického ústavu Hygienické fakulty (dnešní 3. lékařské fakulty), prosadila založení Farmakologického ústavu Československé akademie věd a to nejen v Praze, ale i v Bratislavě.

Do životního curricula paní profesorky přitom zasáhlo nejedno celospolečenské vlnobíť. Největší strastí byla pro ně 70tá a 80tá léta, kdy

pod nátlakem mocných musela opustit laboratoře, u jejichž zrodů stála a proklíčovala se od humánní farmakologie k farmakoterapiím veterinárním.

Nemám slov k vyjádření díky za všechno, co paní profesorka za svůj složitý a dlouhý život dokázala stihnout a vykonat pro nás, své následovníky, pro světovou farmakologii a pro naše vědy obecně. Když jsem se pokoušel najít něco, co by se alespoň trochu blížilo adekvátní formulaci, vzpomněl jsem si na citát, který svého času vyslovil jiný, generačně blízký medicínský vrstevník paní profesorky, který shodou osudu skonal před necelým měsícem (3).

Ten citát vyznívá jako otázka: „Jak by vypadal daný vědní obor v dané konkrétní době a v daném konkrétním regionu, kdyby se daný jedinec vůbec nenarodil.“ V zrcadle tohoto kritéria je

pro nás – kteří jsme tu nedávno minulou dobu prožívali – je pro nás nadmíru jasné, že kdyby paní profesorka nebyla, nebyla by naše farmakologie – a nejen ta naše – tím, čím je.

Vážená a milá paní profesorko, skláníme se nad vším tím, co bylo Vaším dílem, s pohnutím vzpomínám, jak jste nás až do svých posledních dnů dokázala povzbuzovat a neztrácela svůj neskonalý optimizmus.

Díky za to, co jste nás naučila a za tu víru, že dobrou vědu stojí za to dělat ať podmínky jsou levé, pravé a/nebo jakékoliv.

Doplňující poznámky

1. Květina J, Perlík F. Prof. MUDr. Helena Rašková, DrSc. in niny. (Physiol. Res. 2003; 52: 137–139). Květina J: K pětadevadesátinám farmakologické legendy profesorky Heleny Raškové. (Čas Lék Čes. 2008; 147: 67–68).

2. z těch zemřelých například na profesory MUDr. Zdeňka Votavu, DrSc. (†1990), MUDr. Jiřího Vaněčka, DrSc. (†1991), MUDr. Vojtěcha Grossmanna (†2004), docenty MUDr. Miroslava Mráze, DrSc. (†2004), RNDr. Ivo Janků, DrSc. (†2007), MUDr. Václava Trčku, DrSc. (†30. 3. 2010).

3. gastroenterolog prof. MUDr. Zdeněk Maňatka, DrSc. (*27. 6. 1914–†24. 3. 2010).

prof. RNDr. Dr.h.c. Jaroslav Květina, DrSc.

Česká společnost pro experimentální a klinickou farmakologii a toxikologii ČLS JEP
Heyrovského 1 207, 500 03 Hradec Králové
kvetina@uebf.cas.cz
